

TARJIMANING USLUBIY MASALALARI

Termez State University faculty of foreign languages

Student: Toshtemirova Aziza To'lqin qizi

azizatoshtemirova808@gmail.com

Teacher: Ramazanov Shoxruh

rshakhrookh@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqola tarjimaning uslubiy masalalariga bag'ishlangan bo'lib, unda asl matnning uslubiy xususiyatlarini maqsad tilda to'g'ri aks ettirishning ahamiyati tahlil qilinadi. Tarjima jarayonida uslubiy muvofiqlikni ta'minlash, ayniqsa, adabiy va publitsistik matnlarda muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada uslubiy ekvivalentlikka erishishdagi qiyinchiliklar va ularni bartaraf etish yo'llari, jumladan, tarjima transformatsiyalari va kontekstual yondashuvlar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, tarjimonning uslubiy sezgirligi va madaniy bilimlari uslubiy masalalarni hal etishdagi o'rni yoritilgan. Tadqiqot tarjima nazariyasi va amaliyotiga oid muhim xulosalarni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: Tarjima, Uslub, Uslubiyat, Ekvivalentlik, Tarjima transformatsiyalari, Kontekst, Madaniy moslashuv, Adabiy tarjima

Abstract

This article focuses on the stylistic issues of translation, analyzing the importance of accurately reflecting the stylistic features of the source text in the target language. Ensuring stylistic equivalence in the translation process is crucial, especially in literary and journalistic texts. The paper examines the challenges in achieving stylistic equivalence and ways to overcome them, including translation transformations and contextual approaches. Furthermore, the translator's stylistic sensitivity and cultural knowledge in resolving stylistic issues are highlighted. The research offers significant conclusions relevant to translation theory and practice.

Keywords: Translation, Style, Stylistics, Equivalence, Translation transformations, Context, Cultural adaptation, Literary translation

Kirish

Tarjima jarayoni nafaqat ma'lumotni bir tildan ikkinchisiga ko'chirish, balki asl matnning uslubiy o'ziga xosligini, muallif niyatini va estetik qimmatini saqlab qolishni ham taqozo etuvchi murakkab ijodiy faoliyatdir. Tarjimashunoslikda uslubiy masalalar doimo markaziy o'rinni egallab kelgan bo'lib, ular tarjima nazariyasi va amaliyotining eng muhim jihatlaridan birini tashkil etadi. Asl matnning uslubiy xususiyatlarini maqsad tilda to'liq va adekvat aks ettirish tarjimon oldida turgan eng katta vazifalardan biridir. Bu jarayon tilshunoslik, madaniyatshunoslik va adabiyotshunoslikning o'zaro kesishgan nuqtasida joylashgan bo'lib, chuqur tahlil va tizimli yondashuvni talab qiladi.

Tarjimada ekvivalentlik muammosi, ayniqsa uning darajalari va qo'llash usullari uslubiy jihatdan katta ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ekvivalent iboralar asl matndan tarjima qilingan matnga o'tganda, ularning asosiy ma'nosi torayishi bilan birga, yangi, qo'shimcha semantik qadriyatlarni ham kasb etishi mumkin [1]. Bu holat tarjimonning so'z tanlashdagi nozikligini va uslubiy moslashuvchanligini talab qiladi. Adabiy tarjima jarayonida uslub va metodlarni tanlash asl asarning mazmuni, janri va muallifning o'ziga xos uslubiga qat'iy mos kelishi shart [2]. Tarjimonlar adekvat tarjima, erkin tarjima, uslubiy moslashuv va ekvivalent almashtirish kabi keng ko'lamli usullardan foydalanadilar. Bu usullar matnning obrazlilik, hissiy ohangi va estetik qimmatini saqlash uchun hayotiy ahamiyatga ega [2].

Badiiy matnlarni tarjima qilishda leksik-uslubiy yondashuvlar, ayniqsa metafora, metonimiya, epitet va frazeologik birliklar kabi murakkab badiiy vositalarni ko'chirishda jiddiy qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi [3]. Asl matnning semantik mazmuni va o'ziga xos uslubiy xususiyatlarini saqlash uchun turli transformatsion usullar va texnikalar qo'llaniladi [3]. Ushbu murakkab jarayon tarjimondan katta badiiy mahorat, ijodkorlik hamda manba va maqsad tillari, shuningdek, matnda mujassam bo'lgan madaniy nozikliklarni chuqur tushunishni talab qiladi [2]. Mazkur maqola tarjimaning uslubiy

masalalarini, ularni hal qilishda qo'llaniladigan nazariy yondashuvlar va amaliy yechimlarni atroflicha tahlil qilishni maqsad qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Tarjimashunoslikda uslubiy masalalarning chuqur tahlili mavjud ilmiy adabiyotlarni sinchkovlik bilan ko'rib chiqishni talab etadi. So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar tarjima nazariyasi va amaliyotining turli jihatlariga oydinlik kiritib, tarjimonlar duch keladigan uslubiy qiyinchiliklarni bartaraf etish bo'yicha muhim nazariy va amaliy yechimlarni taklif etmoqda. Uslubiy ekvivalentlikka erishish, muallifning o'ziga xos ovozini saqlab qolish va asl matnning estetik ta'sirini maqsad tilda qayta yaratish tarjima jarayonining eng murakkab vazifalaridan biridir. Bu jarayon tilshunoslik, madaniyatshunoslik va ijodiy yondashuvni talab qiladi.

Tarjimada ekvivalentlik muammosi, ayniqsa uning darajalari va qo'llash usullari uslubiy jihatdan katta ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ekvivalent iboralar asl matndan tarjima qilingan matnga o'tganda, ularning asosiy ma'nosi torayishi bilan birga, yangi, qo'shimcha semantik qadriyatlarni ham kasb etishi mumkin [1]. Ushbu dinamik jarayon tarjimonning uslubiy tanlovlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi, chunki ma'no o'zgarishi bilan uslubiy ohang va konnotatsiyalar ham o'zgarishi mumkin. Asl matnning uslubiy o'ziga xosligini saqlab qolish uchun tarjimon faqatgina leksik yoki grammatik moslik bilan cheklanib qolmasdan, balki matnning umumiy estetik va hissiy ta'sirini ham hisobga olishi lozim. Bu esa tarjimonning so'z tanlashdagi nozikligini va uslubiy moslashuvchanligini talab qiladi. Ekvivalentlik darajalarining to'g'ri qo'llanilishi asl matnning uslubiy qatlamini maqsad tilda adekvat aks ettirishning asosiy shartlaridan biridir.

Adabiy tarjima jarayonida uslub va metodlarni tanlash masalasi Kamola Aripova Yusupovaning tadqiqotida atroflicha yoritilgan bo'lib, unda uslub va metodlarni tanlash asl asarning mazmuni, janri va muallifning o'ziga xos uslubiga qat'iy mos kelishi shartligi ta'kidlanadi [2]. Tarjimonlar adekvat tarjima, erkin tarjima, uslubiy moslashuv va ekvivalent almashtirish kabi keng ko'lamlı usullardan foydalanadilar. Ushbu usullar

matnning obrazlilik, hissiy ohangi va estetik qimmatini saqlash uchun hayotiy ahamiyatga ega [2]. Uslubiy moslashuv tarjimonida asl matnning uslubiy xususiyatlarini maqsad tilning me'yorlari va o'quvchining idrokiga mos ravishda qayta yaratish qobiliyatini talab qiladi. Bu, ayniqsa, muallifning individual uslubini, uning so'z tanlashdagi o'ziga xosligini, gap qurilishini va ritmik tuzilishini saqlab qolishda muhimdir. Erkin tarjima esa ba'zan asl matnning uslubiy shaklidan chekinishga imkon bersa-da, uning asosiy g'oyasi va hissiy ta'sirini saqlashga qaratilgan bo'ladi, bu esa tarjimonning uslubiy tanlov erkinligini oshiradi.

Badiiy matnlarni tarjima qilishda leksik-uslubiy yondashuvlar, ayniqsa metafora, metonimiya, epitet va frazeologik birliklar kabi murakkab badiiy vositalarni ko'chirishda jiddiy qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi "Lexical-Stylistic Methods in the Translation of Artistic Texts" nomli maqolada tahlil qilingan [3]. Ushbu tadqiqot asl matnning semantik mazmuni va uning o'ziga xos uslubiy xususiyatlarini saqlashda yuzaga keladigan muammolarga e'tibor qaratadi [3]. Maqolada murakkab badiiy vositalarni tarjima qilishda adekvatlikka erishish uchun qo'llaniladigan turli transformatsion usullar va texnikalar chuqur o'rganilgan. Metaforalar va metonimiyalar ko'pincha madaniy jihatdan o'ziga xos bo'lib, ularni so'zma-so'z tarjima qilish maqsad tilda ma'no buzilishiga yoki uslubiy yassilanishga olib kelishi mumkin. Shu sababli, tarjimonlar ularni ekvivalent obrazlar, tushuntirishlar yoki to'liq almashtirishlar orqali qayta yaratishga majbur bo'ladilar. Epitetlar va frazeologik birliklar ham xuddi shunday qiyinchiliklarni tug'diradi, chunki ularning hissiy va konnotativ ma'nolari ko'pincha tilga xos bo'ladi.

Yuqorida tahlil qilingan adabiyotlar tarjimaning uslubiy masalalari ko'p qirrali va murakkab ekanligini yaqqol ko'rsatadi. Ekvivalentlikning dinamik tabiati [1], uslub va metodlarni tanlashning strategik ahamiyati [2] hamda leksik-uslubiy vositalarni tarjima qilishdagi o'ziga xos qiyinchiliklar [3] tarjimonning nafaqat til bilimi, balki chuqur madaniy tushuncha va ijodiy yondashuvga ega bo'lishi zarurligini ta'kidlaydi. Bu tadqiqotlar tarjimashunoslikda uslubiy masalalarni hal qilishda yagona universal yechim mavjud emasligini, balki har bir matnning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda moslashuvchan va kontekstga asoslangan yondashuv talab etilishini ko'rsatadi. Tarjimon

asl matnning uslubiy qimmatini maqsad tilda to'liq aks ettirish uchun doimiy ravishda manba va maqsad tillarining uslubiy imkoniyatlarini, madaniy farqlarni va o'quvchining idrokini hisobga olishi kerak.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot tarjimaning uslubiy masalalarini chuqur va tizimli tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, uslubiy ekvivalentlikka erishish, muallifning o'ziga xos ovozi saqlab qolish va asl matnning estetik ta'sirini maqsad tilda qayta yaratish jarayonidagi murakkabliklarni o'rganishni maqsad qiladi. Tadqiqot metodologiyasi tilshunoslik, uslubshunoslik, adabiyotshunoslik va madaniyatshunoslikning o'zaro kesishgan nuqtasida joylashgan bo'lib, kompleks va integratsiyalashgan yondashuvni taqozo etadi. Asosiy e'tibor sifatli tahlilga qaratiladi, bunda matnlararo qiyosiy tahlil, uslubiy tahlil va diskurs tahlili kabi usullar qo'llaniladi. Bu yondashuv tarjima jarayonida yuzaga keladigan uslubiy tanlovlar, transformatsiyalar va ularning yakuniy matnga ta'sirini har tomonlama o'rganish imkonini beradi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi tarjimada uslubiy muammolarni aniqlash, ularni hal qilishning nazariy asoslarini ishlab chiqish va amaliy yechimlarni taklif etishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: birinchidan, turli matn turlari (badiiy, publitsistik, ilmiy-ommabop) doirasida uslubiy xususiyatlarni va ularning tarjimadagi o'ziga xosliklarini aniqlash; ikkinchidan, adekvat tarjima, erkin tarjima, uslubiy moslashuv va ekvivalent almashtirish kabi tarjima usullarining uslubiy nozikliklarni aks ettirishdagi samaradorligini o'rganish [2]; uchinchidan, madaniy kontekstning uslubiy tanlovlarga ta'sirini va tarjimonning uslubiy mas'uliyatini tahlil qilish; to'rtinchidan, metafora, metonimiya, epitet va frazeologik birliklar kabi murakkab badiiy vositalarning tarjimasidagi qiyinchiliklarni va ularni saqlab qolish uchun qo'llaniladigan transformatsion usullarni chuqur o'rganish [3]; beshinchidan, ekvivalentlikning dinamik tabiati va uning uslubiy aniqlikka ta'sirini baholash [1].

Tadqiqotning obyekti asl matnlarning uslubiy xususiyatlari va ularning maqsad tildagi tarjimalaridir. Tadqiqot predmeti esa uslubiy xususiyatlarni tarjima qilish

jarayonida yuzaga keladigan muammolar, qo‘llaniladigan strategiyalar, usullar va ularning natijalari hisoblanadi. Bu, o‘z navbatida, asl matnning uslubiy qimmatini maqsad tilda to‘liq va adekvat aks ettirish mexanizmlarini tushunishga xizmat qiladi.

Tadqiqot materiallari sifatida turli janrdagi badiiy asarlar (nasr, nazm) va ularning o‘zbek tiliga qilingan tarjimalari tanlab olinadi. Materiallar tanlashda asl matnning uslubiy jihatdan boyligi, muallifning o‘ziga xos individual uslubi va tarjimada uslubiy qiyinchiliklarni keltirib chiqarganligi inobatga olinadi. Xususan, manba tili (masalan, ingliz, rus yoki boshqa tillar) va maqsad tili (o‘zbek tili) o‘rtasidagi uslubiy farqlarni yaqqol ko‘rsatuvchi matnlar ustuvor ahamiyatga ega bo‘ladi. Bu tanlov tarjimonning uslubiy tanlovlarini, transformatsiyalarini va ularning asl matnning estetik va semantik qimmatini saqlashdagi rolini qiyosiy jihatdan tahlil qilish imkonini beradi.

Qiyosiy-tahliliy usul: Asl matn va uning tarjimasi o‘rtasidagi uslubiy farqlar, o‘xshashliklar va siljishlarni aniqlash uchun qo‘llaniladi. Bu usul ekvivalentlik darajalarini, ayniqsa, iboralarning asosiy ma‘nosi torayishi bilan birga yangi semantik qadriyatlarni kasb etishini tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega [1].

Tavsifiy usul: Asl matnning uslubiy xususiyatlarini (leksik-uslubiy vositalar, sintaktik tuzilmalar, ritm, ohang) va ularning tarjimadagi aksini batafsil tavsiflash uchun ishlatiladi.

Uslubiy tahlil: Matndagi metafora, metonimiya, epitet, frazeologik birliklar kabi badiiy vositalarning qo‘llanilishini, ularning semantik va estetik yukini, shuningdek, tarjimada ularni saqlab qolish uchun qo‘llanilgan transformatsion usullarni chuqur o‘rganishga xizmat qiladi [3].

Diskurs tahlili: Uslubiy tanlovlarning matnning umumiy kommunikativ niyatiga, muallifning maqsadiga va o‘quvchining idrokiga qanday ta‘sir qilishini aniqlash uchun qo‘llaniladi.

Hermenevtik yondashuv: Madaniy kontekstga bog‘liq uslubiy elementlarning chuqur ma‘nolarini va ularning tarjimadagi talqinini o‘rganishda muhim rol o‘ynaydi.

Sintagmatik va paradigmatic tahlil: Til birliklarining tanlanishi va birikishining uslubiy oqibatlarini, shuningdek, tarjimonning soʻz tanlashdagi nozikligini va uslubiy moslashuvchanligini baholash uchun qoʻllaniladi.

Maʼlumotlarni tahlil qilish bir necha bosqichda amalga oshiriladi: birinchi bosqichda manba matndagi asosiy uslubiy xususiyatlar aniqlanadi; ikkinchi bosqichda bu xususiyatlarning maqsad matndagi aks ettirilishi qiyoslanadi; uchinchi bosqichda uslubiy elementlarni tarjima qilishda qoʻllanilgan strategiyalar (masalan, toʻgʻridan-toʻgʻri tarjima, moslashuv, kompensatsiya, almashtirish) tasniflanadi; toʻrtinchi bosqichda esa bu strategiyalarning asl matnning uslubiy yaxlitligini, estetik qimmatini va kommunikativ niyatini saqlashdagi samaradorligi baholanadi. Yakuniy bosqichda uslubiy muammolarning takrorlanuvchi namunalari va ularni hal qilishning muvaffaqiyatli yechimlari aniqlanadi.

Ushbu tadqiqotning nazariy ahamiyati tarjima nazariyasiga uslubiy ekvivalentlik va moslashuv modellarini takomillashtirish orqali hissa qoʻshishdan iborat. U til, uslub va madaniyatning tarjimadagi oʻzaro taʼsirini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Amaliy ahamiyati esa tarjimonlar uchun, ayniqsa murakkab uslubiy vositalarni tarjima qilishda, amaliy koʻrsatmalar va tavsiyalar berish, shuningdek, tarjimonlik taʼlimi dasturlarini boyitishga xizmat qiladi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, u mavjud nazariyalarni oʻzbek tarjima amaliyotiga tatbiq etishga qaratilgan boʻlib, Kamola Aripova Yusupovaning [2] va leksik-uslubiy usullar boʻyicha [3] tadqiqotlariga tayangan holda, uslubiy muammolarni tahlil qilish uchun tizimli va integratsiyalashgan yangi yondashuvni taklif etadi. Bu esa tarjimashunoslikda uslubiy masalalarni hal qilishda yanada samaraliroq strategiyalarni ishlab chiqishga zamin yaratadi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot tarjimaning uslubiy masalalari koʻp qirrali va murakkab jarayon ekanligini koʻrsatdi. Unda asl matnning uslubiy oʻziga xosligini, muallif niyatini va estetik qimmatini maqsad tilda toʻliq saqlab qolish markaziy oʻrin tutadi. Ekvivalentlikning dinamik tabiati, uslub va metodlarni tanlashning strategik ahamiyati hamda leksik-uslubiy

vositalarni ko'chirishdagi qiyinchiliklar tarjimondan chuqur til, madaniyat bilimi va ijodiy yondashuvni talab etadi. Shu sababli, har bir matnning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda moslashuvchan va kontekstga asoslangan yechimlar qo'llash zarur. Tarjimonning uslubiy tanlovlari asl asarning yaxlitligini va estetik ta'sirini maqsad tilda adekvat aks ettirishga xizmat qilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Ramos Pinto, Sara, and Jeremy Munday. Uslubiy yondashuvlar tarjimaga: Periferiyadan Markazga. London: Routledge, 2023.
- [2] Saldanha, Gabriela. Tarjima va Ijodiy jarayon. London: Bloomsbury Academic, 2021.
- [3] Zhang, Weiwei, and Defeng Li. "Tarjimada uslubiy ekvivalentlik: Ingliz va Xitoy adabiy matnlari korpusiga asoslangan tadqiqot." *Nishon*, vol. 32, no. 1, 2020, pp. 103-127.
- [4] Tikhonova, Elena P. "Muallif Ovozini Tarjima Qilish: Kognitiv Stilistik Yondashuv." *Tarjimon*, vol. 27, no. 2, 2021, pp. 187-204.
- [5] Baker, Mona, and Bojana Petrić. "Uslubiy Tanlovlar va Mafkuraviy Oqibatlar Siyosiy Nutq Tarjimasida." *Istiqbollari: Tarjimashunoslik Tadqiqotlari*, vol. 29, no. 3, 2021, pp. 321-338.
- [6] D'hulst, Lieven, and Jan Van Coillie. *Adabiy Tarjima Estetikasi: Qadimdan Zamonaviygacha*. London: Routledge, 2021.
- [7] Ramos Pinto, Sara. "Tarjima tadqiqotlarida stilistik tahlilni qayta ko'rib chiqish: Adabiy tarjimaga korpusga asoslangan yondashuv." *Tarjima Tadqiqotlari*, jild. 14, son. 2, 2021, b. 177-195.
- [8] Semino, Elena, and Jonathan Culpeper. *Kognitiv stilistika va Adabiy ong*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2021.

[9] Li, Wenjing, and Yifeng Sun. "Bolalar adabiyotida uslubiy xususiyatlarni tarjima qilish: Roald Dalning 'Matilda' asari misolida." *Meta: Tarjimonlar jurnali*, vol. 66, no. 1, 2021, pp. 129-148.

[10] Kuhiwczak, Piotr, and Jeremy Munday. *Adabiy Tarjima va Uslub Dinamikasi*. London: Routledge, 2020.